

**ВСТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ, ЩО
ЗУМОВЛЮЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ
ПРИДБАННЯ, ЗБУТ АБО ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ
ІНФОРМАЦІЇ**

*Мазурков Д.Д.,
аспірант 2-го року навчання НА СБ України*

Досягнення науково-технічного прогресу, зокрема високі темпи розвитку технологій цифрової обробки зображень, акустичної інформації, їх впровадження у всі сфери життєдіяльності, з одного боку, позитивно відобразилися на можливостях інформаційного

обміну, з іншого – розширили спектр способів і збільшили можливості отримання персональних даних людини, інших видів інформації, яка підлягає захисту. Ці тенденції актуалізували проблеми правового регулювання використання спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації.

Вирішення складних соціально-економічних завдань в Україні зумовлює необхідність ефективної боротьби з негативними явищами, які гальмують суспільний розвиток. У кримінальному праві України злочинність певного діяння напряду пов'язана з його суспільною небезпекою. Наявність або відсутність в діях (бездіяльності) людини ознак суспільної небезпеки є для законодавця основоположним при прийнятті рішення щодо визнання діяння злочином (криміналізація) чи навпаки, таким, що не має ознак злочинного прояву (декриміналізація), а також при формуванні норм кримінального закону. У науці склалося стале уявлення про суспільну небезпечність як об'єктивну здатність діяння спричинити шкоду суспільним відносинам та інтересам окремих осіб або суспільства загалом.

Дослідження поняття й сутності суспільної небезпечності діяння показало, що суспільна небезпечність являє собою інтегроване поняття, котре визначається в кожній окремій державі та в кожній історичній епосі відповідно до морального, релігійного, соціально-економічного розвитку суспільства. Враховуючи історичне змінне розуміння суспільної небезпеки, Ф.М.Сотсков пропонує вважати її внутрішньою властивістю діяння, що має вираз в об'єктивній здатності людини спричинити або створити загрозу спричинення шкоди, котре знаходить свою юридичну оцінку у забороні вчинення діяння під загрозою кримінального покарання [1, 12].

В залежності від історичних змін в суспільстві Української держави, змінювалися й об'єкти, які охоронялися кримінальним законом. Злочинність також не стоїть на місці, а змінюється залежно від соціальної та економічної політики держави. Для сучасної злочинності характерною є масштабність, висока організованість, спеціалізація із скоєння різних видів злочинів. Успішна боротьба із злочинністю у всіх її проявах неможлива без негласного отримання інформації як про осіб, котрі скоїли злочин, так і про осіб, які готуються їх скоїти. Це потребує високого рівня технічної озброєності органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і покликані своєчасно виявляти ознаки й припиняти вчинення злочинів.

Незаконні придбання, збут та використання не уповноваженими на те особами СТЗ негласного отримання інформації створюють загрозу спричинення шкоди суспільним відносинам в сфері захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина. Разом з тим, на нашу думку, вказаний злочин рівною мірою створює загрозу спричинення шкоди іншим об'єктам кримінально-правового захисту:

суспільним відносинам в сфері економічної діяльності, в сфері захисту основ конституційного ладу та безпеки держави.

Тенденції, що характеризують сучасний стан злочинності в Україні, викликають обґрунтоване занепокоєння держави і суспільства. Розміри організованої злочинності в Україні набувають характеру національної загрози. Організовані злочинні структури намагаються володіти інформацією не лише щодо конкурентів у напівзаконному чи незаконному бізнесі, а й інформацією, яка становить загрозу їхньому існуванню, злочинній активності, може сприяти викриттю винних осіб. До числа вказаних тенденцій відноситься посилення протидії правоохоронним органам, які здійснюють виявлення, розкриття й розслідування злочинів. Однією з найнебезпечніших форм такої протидії є посягання на таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності й кримінального судочинства.

Використання злочинцями для отримання відомостей конфіденційного характеру різноманітних спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації є доволі розповсюдженим явищем. Цьому в значній мірі сприяє широкий нелегальний обіг "шпигунської" техніки, виробництвом якої займаються підпільні цеха. Її виготовленням займаються також окремі фахівці, які, зазвичай, раніше працювали на оборонних підприємствах, підприємствах з виготовлення електроніки тощо. Така ситуація склалась на сьогодні не лише в Україні, а й в сусідніх з нами державах. Так, наприклад, співробітниками Управління ФСБ по Омській області було затримано колишнього співробітника одного з оборонних підприємств, у котрого було вилучено 42 вироби для негласного отримання інформації. Бажаючих отримати такі пристрої було багато [2, 3].

Співробітники правоохоронних органів виявляють факти незаконного використання таких спеціальних технічних засобів громадянами. Так, СБ України було виявлено й припинено протиправну діяльність жителя Донецької області "Д", котрий, не маючи відповідної ліцензії, займався незаконним збутом спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації на радіо ринку "Маяк" м. Донецька. В результаті проведених заходів співробітниками УСБ України в Донецькій області у правопорушника було вилучено близько десяти одиниць спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (приховані мінівідеокамери, закамурфльовані під звичайні авторучки, мікрофони з відеокамерами тощо), а сам громадянин "Д" був притягнутий до відповідальності. Зазначимо, що інтересами держави буде зумовлено направлення вилучених пристроїв для озброєння ними оперативних підрозділів СБ України чи МВС, для яких такі знаряддя їхньої професійної діяльності часто бувають недоступними, принаймні, в потрібній кількості.

Проблема відповідальності, пов'язаної з незаконним обігом СТЗ негласного отримання інформації характерна для більшості країн СНД, Євросоюзу та США. Правове регулювання діяльності, пов'язаної з обігом СТЗ негласного отримання інформації (за виключенням використання) в багатьох країнах представлено нормативними актами, які встановлюють як загальні питання ліцензування, так і правила ліцензування діяльності безпосередньо з обігу СТЗ, призначенням яких є приховане отримання й фіксація інформації.

Уніфікувати законодавство стосовно незаконного використання СТЗ негласного отримання інформації в усіх країнах чи значній групі країн, або піти за практикою якоїсь окремої з них, очевидно, не вдасться нікому. Кожна країна з урахуванням історичних традицій, соціально-економічних, геополітичних та інших факторів формує власне кримінальне законодавство, яке не повинно дублювати законодавства інших країн, але водночас повинно враховувати загально визнані в переважній більшості країни підходи до оцінки й сутності кримінально караних діянь. Безумовно, що в таких підходах не можна ставити на один шабель законодавство, наприклад, країн Європи і країн Західної Африки чи Центральної Америки.

Кримінальну відповідальність за суспільно-небезпечні діяння у сфері незаконного використання СТЗ негласного отримання інформації було введено із прийняттям у 2001 р. КК України, який містив окрему норму про кримінальну відповідальність за вчинення таких протизаконних діянь. У нормі передбачалась відповідальність за "Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації" [3, 131]. В умовах бурхливого розквіту ринку, що створював можливості для широкого обігу СТЗ, у 2004 р. було прийнято зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме – встановлено адміністративну відповідальність винних осіб за незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації [4, 1122]. Вперше в українському законодавстві закріплена адміністративна відповідальність за такого роду діяння, які подібні до злочинів, а точніше – створюють умови для вчинення злочинів, відповідальність за які передбачена ст. 359 КК України "Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації". Співробітниками правоохоронних органів і органів СБ України в їх числі почали застосовуватись заходи, спрямовані на припинення незаконних дій громадян, які намагалися купувати і, відповідно, реалізовувати у різний спосіб спеціальні технічні засоби для прихованого (негласного) отримання інформації. Так, протягом 2009 р. підрозділами СБ України із незаконного обігу було вилучено понад 1000 одиниць спеціальних технічних засобів негласного отримання

інформації (СТЗ), притягнуто до адміністративної відповідальності у порядку, передбаченому ст. 195-5 "Незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації" Кодексу України про адміністративні правопорушення, 16 осіб за протиправне виготовлення, придбання та зберігання таких СТЗ.

Перш ніж вказати і відобразити суспільну небезпеку в нормі кримінального закону, законодавець застосовує адміністративні, не кримінально-правові заходи для боротьби з діянням (бездіяльністю) котре, хоча й не має ознак високої суспільної небезпеки, проте в наступному, якщо не звертати на нього уваги, спричинить шкоду чи створить загрозу спричинення шкоди об'єктам та суспільним відносинам, що охороняються законом. І лише у випадку, коли законодавець визначить, що застосовувані дії не ефективні, він, враховуючи характер та ступінь суспільної небезпечності, здійснює криміналізацію, а потім відносить діяння до тієї або іншої категорії та виду злочину [1, 14]. Переломним моментом у криміналізації в нашій державі діяння у сфері протиправного використання СТЗ негласного отримання інформації слід вважати червень 2010 р., коли під кримінальну відповідальність підпали дії за незаконне придбання, збут, використання СТЗ, застосування яких давало можливість без належних на те законних підстав негласно отримувати, фіксувати, використовувати інформацію на шкоду інтересам окремих осіб, організацій, держави [5, 450], а адміністративна відповідальність звузилася до вчинення дій, які зводились до незаконного зберігання таких засобів [6, 451]. Враховуючи новизну норми адміністративного законодавства, що регулює відносини в цій сфері, в науковій літературі досліджувалися лише окремі питання, що стосувалися проблеми адміністративно-правового регулювання обігу СТЗ негласного отримання інформації.

Безумовно, що з криміналізацією окремих дій збільшилася кількість кримінальних проваджень, розпочатих за фактами їх виявлення. Так, з осені 2011 р. по травень 2012 р. було ухвалено 54 судових рішення за результатами розгляду кримінальних справ, порушених за ст. 359 КК України, вилучено 389 СТЗ, знищено 279, залишено при справі 23, конфісковано та передано до СБУ – 86 спеціальних технічних засобів [7].

Нагальним для вирішення постало питання розгляду і визначення суто криміналістичних проблем, пов'язаних із протидією новому виду злочинів і серед них – визначення ознак спеціальних технічних засобів як предмета і знаряддя вчинення злочину, способів вчинення злочину, передбаченого ст. 359 КК України, виявлення, дослідження й оцінки слідової картини такого злочину, порядку і можливостей використання спеціальних знань, залучення спеціалістів,

призначення, проведення й оцінки результатів судових експертиз, тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, використання отриманих результатів процесуальних дій слідчого в доказуванні тощо.

Безперечно, законодавець має розмежовувати суспільну небезпечність незаконних збуту та придбання, виготовлення та використання, оскільки розуміємо, що у випадку виготовлення та збуту, злочинці переслідують одні інтереси, а у випадку придбання та використання зовсім інші. Також не можливо ототожнювати незаконно виготовлений по технічному завданню СТЗ негласного отримання інформації та іграшкові дитячі «шпигунські» окуляри із вбудованою відеокамерою.

Для чіткого розмежування суспільної небезпечності вказаних діянь, вважаю за необхідне більш поглибленого підходу до понятійного апарату СТЗ та відокремлення саме СТЗ для негласного отримання інформації від технічних засобів спеціально створених для негласного отримання інформації, до яких в свою чергу можна відносити окуляри, ручки, брелоки та ін. предмети призначені для негласного отримання інформації, що були створені «кустарним» шляхом.

Список використаних джерел

1. Сотсков Ф.Н. Общественная опасность деяния в уголовном праве России: автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ф.Н.Сотсков. – М., 2009. - 20 с.
2. Гришина Е. Хакеры воруют миллиардами / Е.Гришина // Аргументы и факты. – Москва. – 1999. - № 20.
3. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №25-26.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51.
5. Закон України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації" // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, №32.
6. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації" // Відомості Верховної ради України (ВВР), 2010, №32.

7. Юзик І. Шпигунські пристрасі / І.Юзик // Львівська газета Ратуша [Електронний ресурс]- Режим доступу: URL:<http://ratusha.lviv.ua>.